

شناسایی مؤلفه‌های سرمایه‌های روان‌شناختی دانشجویان از دیدگاه اسلام

دکتر علیرضا قاسمی‌زاد* فرزانه بهنامی‌فر**

چکیده

هدف این پژوهش شناسایی مؤلفه‌های سرمایه‌های روان‌شناختی دانشجویان مراکز آموزش عالی از منظر اسلام بود و روش آن ترکیبی از نوع اکتشافی متوالی بود. در بخش کیفی به روش تحلیل مضمون انجام شد و جامعه پژوهش قرآن و نهج‌البلاغه و افراد شامل متخصصان حوزه علوم تربیتی و روان‌شناسی مراکز آموزش عالی و متخصصان حوزه علمیه بود. روش نمونه‌گیری در این بخش هدفمند با استفاده از افراد کلیدی بود که تعداد ۳۱ نفر از اساتید حوزه و دانشگاه بودند. در بخش کمی روش تحقیق توصیفی از نوع پیمایشی بود تعداد کل نمونه ۴۰۰ نفر به روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای انتخاب شدند. ابزار مورد استفاده در این بخش پرسش‌نامه محقق ساخته بود که براساس مطالعه کیفی از منابع قرآن و نهج‌البلاغه، تدوین شد و با استفاده از تحلیل عاملی تأییدی مورد تحلیل قرار گرفت. براساس نتایج به دست آمده در بخش کیفی مدل سرمایه روان‌شناختی از دیدگاه اسلام مشتمل بر ۴ مؤلفه خود باوری، بردباری، خوشبینی و آرزومندی طبقه بندی شد. در بخش کمی داده‌ها حاکی از آن بود که ۱۴ گویه مربوط به مؤلفه اول، ۱۲ گویه مؤلفه دوم، ۱۷ گویه مؤلفه سوم، ۱۶ گویه مؤلفه چهارم را تشکیل داده و نتایج بخش کیفی را تأیید کرد.

واژگان کلیدی: اسلام، سرمایه روان‌شناختی، قرآن کریم، نهج‌البلاغه

مقدمه

سرمایه روان‌شناختی از مفاهیم نوینی است که امروزه مطرح شده است. در واقع طرح این رویکرد نشان‌دهنده نقش و اهمیت آن در زمینه سرمایه اجتماعی است. روان‌شناسی مثبت‌نگر به‌عنوان رویکرد تازه‌ای در روان‌شناسی، بر فهم و تشریح شادمانی و احساس ذهنی بهزیستی و همچنین پیش‌بینی دقیق عواملی که بر آنها مؤثرند، تمرکز دارد. از منظر روان‌شناسی مثبت‌گرا، عدم وجود نشانه‌های بیماری روانی، شاخص سلامتی نیست. بلکه صفاتی همچون سازگاری، شادکامی و اعتماد به نفس و ویژگی‌های مثبتی از این دست، نشان‌دهنده سلامت می‌باشد. از آنجا که هدف اصلی فرد در زندگی، شکوفایی قابلیت‌های خود است، روان‌شناسان مثبت‌گرا، بر وجود ویژگی‌های مثبت و رشد توانایی‌های فردی تأکید دارند و جنبه مثبت روانی فرد را در نظر می‌گیرند (ریان و دسی^۱، ۲۰۰۱). سرمایه روان‌شناختی مثبت سازه‌ای پیچیده و درهم تنیده است که با شاخص‌هایی مانند دارا بودن اطمینان لازم در ارتباط، نتیجه بخشی تلاش برای موفقیت در وظایف سخت زندگی، دارا بودن اسناد مثبت در باره موفقیت در زندگی، دارا بودن پشتکار برای رسیده به موفقیت در هنگام مواجهه با سختی‌ها، تحمل مشکلات و پشت سر گذاشتن موانع برای رسیدن به موفقیت وصف می‌شود (آوی، لوتانز و جنسن^۲، ۲۰۰۹). در کل این سازه موضوعاتی مانند عشق، شادی و شخصیت خوب، اضطراب، افسردگی و اختلالات شخصیتی. مو درک عمیق از آنچه باعث خودشکوفایی در زندگی می‌شود را مورد مطالعه قرار می‌دهد. (مک‌ایتایر، گریگرسن و مرکز^۳، ۲۰۱۹). روان‌شناسی مثبت؛ مطالعه علمی نقاط قوتی است که باعث رشد افراد و جوامع می‌شود. این زمینه بر این باور استوار است که مردم می‌خواهند زندگی معنی‌دار و پر تحرک را برای خودشان فراهم آورند تا بهترین چیزها را از نظر درونی داشته باشند و تجربیات خود را از عشق، کار و بازی و کل زندگی افزایش دهند و این نوعی سرمایه روان‌شناختی به‌شمار می‌آید. در همین رابطه سلینگمن^۴ (۲۰۰۲) معتقد است که سرمایه روان‌شناختی، جنبه‌های مثبت زندگی آدمی را در بر می‌گیرد. او معتقد است

1. Ryan & Deci
2. Avey, Luthans & Jensen
3. MacIntyre, Gregersen & Mercer
4. Seligman

که سرمایه انسانی و اجتماعی آشکار و به آسانی قابل مشاهده بوده و می‌توان آن را به سادگی اندازه‌گیری و کنترل کرد. همچنین برخوردار بودن از سرمایه روان‌شناختی افراد را قادر می‌سازد تا علاوه بر مقابله بهتر در برابر موقعیت‌های استرس‌زا، کمتر دچار تنش شده، در برابر مشکلات از توان بالایی برخوردار باشند، به دیدگاه روشنی در مورد خود برسند و کمتر تحت تأثیر وقایع روزانه قرار بگیرند، لذا اینگونه افراد دارای سلامت روان‌شناختی بالاتری نیز هستند (رابینز، میله، کاسیوپه و واترزمارش، ۱۹۹۸).

سرمایه روان‌شناختی مفهومی است که برای توصیف طیف وسیعی از فرآیندهای روانی - رفتاری به‌کار برده می‌شود و کمک می‌کند تا به درک این پرسش که چرا برخی افراد، گروه‌ها و طبقات مردم به نتایج اقتصادی و اجتماعی مثبت تری نسبت به دیگران نائل می‌شوند، منجر شود. سرمایه روان‌شناختی به‌عنوان یکی از شاخص‌های روان‌شناسی مثبت‌گرا با ویژگی‌هایی از قبیل باور فرد به توانایی‌هایش برای دستیابی به موفقیت، داشتن پشتکار در دنبال کردن اهداف، ایجاد اسنادهای مثبت درباره خود و تحمل کردن مشکلات تعریف می‌شود (لوتانز، یوسف و آولیو، ۲۰۰۷).

در کل سرمایه روان‌شناختی وضعیت روحی مثبت افراد برای توسعه و پیشرفت است است که ویژگی‌هایش داشتن اعتماد به نفس (کارآیی) برای تلاش لازم برای موفقیت در کارهای چالش‌برانگیز؛ ایجاد یک حس مثبت (خوش‌بینی) در مورد موفقیت در حال حاضر و در آینده؛ پایبندی به اهداف و در صورت لزوم، هدایت مسیرها به اهداف برای موفقیت؛ حفظ و تندرستی و انعطاف‌پذیری برای دستیابی به موفقیت هنگامی که مشکلات و ناتوانی انسان را در بر می‌گیرد می‌باشد (استراتمن و یوسف-مورگان، ۲۰۱۹). لوتانز، آوی، آولیو و پیترسون^۴ (۲۰۱۰) نیز پس از یک دهه تحقیق و نظریه‌پردازی چهار مؤلفه را شناسایی کردند: امیدواری، کارآمدی، انعطاف‌پذیری و خوش‌بینی که به اعتقاد آنها زمانی که این مؤلفه‌ها با هم ترکیب می‌شوند تشکیل یک سازه سطح بالا را می‌دهند که سرمایه روان‌شناختی نامیده می‌شود.

لوتانز سرمایه روان‌شناختی را «مطالعه و کاربرد قدرت و ظرفیت‌های روان‌شناختی

1. Robbins, Millet, Caccioppe & Waters-Marsh
2. Luthans, Youssef & Avolio
3. Stratman & Youssef-Morgan
4. Luthans, Avey, Avolio & Peterson

مثبت گرایانه منابع انسانی» تعریف می‌کند (لوتانز، لوتانز، هاجتز و لوتانز، ۲۰۰۲). همچنین برخوردار بودن از سرمایه روان‌شناختی افراد را قادر می‌سازد تا علاوه بر مقابله بهتر در برابر موقعیت‌های استرس‌زا، کمتر دچار تنش شده، در برابر مشکلات از توان بالایی برخوردار باشند، به دیدگاه روشنی در مورد خود برسند و کمتر تحت تأثیر وقایع روزانه قرار بگیرند، لذا این گونه افراد دارای سلامت روان‌شناختی بالاتری نیز هستند (رابینز و همکاران، ۱۹۹۸).

تحقیقات مختلفی از جمله تحقیقات کارمونا هالتی و سالانوا، لورنز و شافل^۲ (۲۰۱۹) که به بررسی رابطه بین احساسات مثبت مرتبط با تحصیل و عملکرد تحصیلی با نقش واسطه‌گری سرمایه روان‌شناختی پرداختند. حجم نمونه ۶۳۹ دانش‌آموز دبیرستانی کشور شیلی که بین ۱۴ تا ۱۷ سال داشتند بود. بر اساس نتایج مدل معادلات ساختاری دریافتند احساسات مثبت مربوط به مطالعه دانشجویان از طریق سطوح سرمایه روان‌شناختی یعنی کارآیی، امید، خوشبینی و انعطاف‌پذیری به عملکرد تحصیلی بهتر در یادگیرندگان می‌انجامد. لوتانز و همکاران^۳ (۲۰۰۷) به بررسی تأثیر سرمایه روان‌شناختی بر عملکرد کاری کارکنان پرداختند و به این نتیجه رسیدند که کارکنانی که سرمایه روان‌شناختی بالاتری دارند، عملکرد کاری بهتری دارند در نتیجه می‌توان گفت سرمایه روان‌شناختی دارای ویژگی هم‌افزایی است. ایرانبان و آلدین‌وند بختیاری (۱۳۹۸). در تحقیقی به بررسی رابطه سرمایه‌های روان‌شناختی با توانمندسازی کارکنان و نوآوری سازمانی پرداختند. آنان دریافتند که بین سرمایه‌های روان‌شناختی و توانمندسازی کارکنان رابطه‌ی خطی معنی‌دار وجود دارد و ابعاد سرمایه روان‌شناختی به‌طور مثبت قادر به پیش‌بینی توانمندسازی کارکنان می‌باشد. همچنین بین سرمایه‌های روان‌شناختی و نوآوری سازمانی رابطه‌ی خطی معنی‌دار به‌دست آوردند.

بهادری خسروشاهی، نصرت‌آباد و باباپور خیرالدین (۱۳۹۱) در تحقیقی با عنوان "رابطه سرمایه روان‌شناختی با سرمایه اجتماعی دانشجویان" به این نتیجه رسیدند که سرمایه روان‌شناختی و مؤلفه‌های آن با سرمایه اجتماعی رابطه مثبت و معنی‌داری

1. Luthans, Luthans, Hodgetts & Luthans
2. Carmona-Halty, Salanova, Llorens & Schaufel
3. Luthans et al

دارد. از سویی، نتایج نشان داد که سرمایه روان‌شناختی و مؤلفه‌های آن قادرند تغییرات بهزیستی روان‌شناختی را به‌طور معنی‌داری پیش‌بینی کنند. بر این اساس افرادی که سرمایه روان‌شناختی مطلوب‌تری داشته از سرمایه اجتماعی بالاتری نیز بهره‌مند هستند. مبینی، رجبی و صادقی (۱۳۹۵) که به بررسی بررسی ابعاد و مؤلفه‌های سرمایه روان‌شناختی در آموزه‌های دینی با رویکرد کتابخانه‌ای پرداختند. این افراد بر اساس یک تحقیق توصیفی کتابخانه‌ای، ملاک‌های (خودکارآمدی، تاب‌آوری و امید) را از دیدگاه روان‌شناسان غربی انتخاب و آن ملاک‌ها را با اندیشه‌های اسلامی تطبیق دادند. یافته‌ها نشان داد که همچنین مقوله شادی رابطه مثبت و معناداری با سرمایه روان‌شناختی دارد و سرمایه روان‌شناختی به صورت معناداری قادر به پیش‌بینی نمره شادی کارکنان می‌باشد. می‌توان گفت باور فرد به توانایی‌هایش، داشتن پشتکار و امید و همچنین خوشبینی و خودکارآمدی که مؤلفه‌های سرمایه روان‌شناختی می‌باشند، بر روی شادی افراد تأثیر مستقیم و مثبت می‌گذارند و افرادی که نمره بالاتری در آزمون سرمایه روان‌شناختی دارند در آزمون شادی نیز نمرات بالاتری کسب می‌کنند (استادی و عشقی آبکناری، ۱۳۹۸).

در اکثر ادیان به ویژه ادیان آسمانی به گونه‌ای راه و رسم زندگی در قالب برنامه‌های مدون به مردم ابلاغ شده است. به ویژه دین اسلام که به‌عنوان آخرین و کامل‌ترین دین، این دستورات را در قالب آیات قرآنی به کمال رسانده است. اسلام به دلیل توجه به این نیازها و متناسب بودنش با فطرت آدمی دستورات مدونی را در قالب آیات قرآنی برای نجات بشر صادر فرموده است. قرآن با سه مقوله اخلاقی، احکام و عقاید برای هدایت و تعالی انسان نازل شده و هر سه با بهداشت روان و جسم بشر ارتباط دارد و نمی‌توان سلامتی جسم و روان را از احکام و اخلاق جدا کرد. لذا سرمایه روان‌شناختی و کارکردهای آن در دین اسلام برای بهبود زندگی بشر پراهمیت است (علایی و رضایی، ۱۳۹۴). از منظر اسلام اساس جهان هستی و پدیده‌های آن به گونه‌ای طراحی شده‌اند که در آدمی شادی ایجاد کند. بهار با طراوت، صبح پر لطافت، طبیعت با ظرافت، آبشارهای زیبا، گل‌های رنگارنگ، دیدار دوستان، ازدواج و پیوند و همه، شادی‌آور و مسرت‌بخش است. از آن جا که شادی، ناکامی، ناامیدی، ترس و نگرانی را از انسان دور می‌سازد، روان‌شناسان به ایجاد و تثبیت آن در انسان دستور اکید داده‌اند و این همه حکایت‌گر

این واقعیت است که شادی نیاز اساسی و ضروری می‌باشد. بنابر این آدمی به‌طور غریزی خواهان زندگی و لذت بردن از زندگی است و بدون امید، زندگی انسان تداوم نمی‌یابد. امید، عاملی برای سرزندگی و شوق آفرینی و ماندگاری است. آنچه مایه دوام زندگی و حتی استواری نظام اجتماعی می‌شود امید داشتن به اهداف بلند است. قرآن کریم امیدواری به فضل و رحمت الهی را که مایه سعادت انسان‌ها است، عامل نشاط و شادمانی واقعی بیان می‌کند. «قُلْ بِفَضْلِ اللَّهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذَلِكَ فَلْيَفْرَحُوا» (یونس/۵۸). قرآن برخی عوامل شادی و نشاط را مخصوص مؤمنان دانسته است؛ «قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَ الطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ قُلْ هِيَ لِلَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ؛ بگو (در برابر کسانی که بسیاری از مواهب زندگی را تحریم می‌کردند) ای پیغمبر چه کسی زینت و آرایش و زیبایی‌هایی را که خداوند از درون طبیعت برای بندگانش بیرون کشیده، حرام کرده است. بگو این مواهب پاک و این زیبایی‌ها برای مردم با ایمان در همین زندگی دنیا و در زندگانی جاوید آخرت قرار داده شده است. با این تفاوت که در این دنیا، زیبایی‌ها به زشتی‌ها آمیخته است؛ شادی‌ها به غم آلوده و آمیخته است؛ ولی در دنیای دیگر و در روز رستاخیز، این زیبایی‌ها و این مواهب پاک، برای مردم با ایمان به صورت خالص وجود دارد (اعراف/۳۲).

شادی در قرآن، جایگاه خاصی دارد و به گونه‌های مختلف، مورد تأیید و توجه قرار گرفته است؛ اما نه شادی بیهوده و عبث، بلکه شادی توأم با اهداف الهی و انسانی و انسان را به شادکامی دعوت می‌نماید «قُلْ بِفَضْلِ اللَّهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذَلِكَ فَلْيَفْرَحُوا هُوَ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ؛ [ای رسول خدا! به خلق] بگو که شما باید منحصرأً به فضل و رحمت خدا شادمان شوید [و به نزول قرآن مسرور باشید] که آن بهتر و مفیدتر از ثروتی است که برای خوداندوخته می‌کنید.» (یونس/۵۸) از این‌رو، مردم به فضل پروردگار و به رحمت بی‌پایان او به این کتاب بزرگ الهی که جامع همه نعمت‌ها است، باید خشنود شوند، نه به جمع ثروت‌ها و بزرگی مقام‌ها و فزونی قوم و قبیله و این نشان‌دهنده با معنی بودن شادکامی در زندگی است.

سلیگمن، استین، پارک و پیترسون (۲۰۰۵) توجه مثبت به خوداندیشه مثبت خوشبین به خدا، جهان و دیگران همانی داشته‌اند. فریدافشار (۱۳۹۵) در زمینه سرمایه روان‌شناختی؛

فقط از دیدگاه نهج‌البلاغه؛ به سرمایه روان‌شناختی پرداخته است و یا تحقیق مبینی، رجبی و صادقی (۱۳۹۵) که به بررسی بررسی ابعاد و مؤلفه‌های سرمایه روان‌شناختی در آموزه‌های دینی با رویکرد کتابخانه‌ای پرداخته است، تحقیقی که به صورت مطالعه آمیخته به شناخت سرمایه روان‌شناختی از دیدگاه قرآن و نهج‌البلاغه بطور مشترک پرداخته باشد تا تاریخ نوشتن این مقاله مشاهده نشد. از سوی دیگر، با وجود شکل‌گیری چارچوب‌هایی در مورد سرمایه روان‌شناختی به‌خصوص در حوزه روان‌شناسی غربی و پیاده‌سازی آنها در جوامع دیگر، لزوم بومی‌سازی این چارچوبها براساس آموزه‌های فرهنگی و دینی هر کشور به‌خصوص جمهوری اسلامی ایران و در پاسخ به دغدغه‌های مسئولین بلند پایه نظام در خصوص بومی‌سازی علوم انسانی بر اساس ارزش‌های اسلامی، ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است. بنابراین، در پرتو رشد و شکوفایی ایران اسلامی و رویکرد به غنی‌سازی محتواها بویژه در دهه‌های اخیر، تدوین الگویی کارآمد، نشأت گرفته از اصول و ارزش‌های اسلامی، بر اساس مطالعات عمیق و استخراج چارچوب‌های ادراکی و فراگیر ضرورتی غیر قابل اجتناب به‌شمار می‌آید به همین دلیل مسئله اصلی تحقیق این هست که الگوی سرمایه‌های روان‌شناختی دانشجویان از دیدگاه اسلام چیست؟

روش پژوهش

این پژوهش از نظر هدف، جزء طرح‌های توسعه‌ای و از نظر روش؛ جزء پژوهش‌های ترکیبی به شیوه اکتشافی متوالی و از نوع ابزارسازی است که در دو بخش کیفی و کمی انجام گردیده است. در بخش کیفی از روش تحلیل مضمون استفاده شد. تحلیل مضمون روشی برای شناخت، تحلیل و گزارش الگوهای موجود در داده‌های کیفی است. تحلیل مضمون در پی استخراج مضامین برجسته هر متن در سطوح مختلف است، شبکه مضامین نیز به دنبال آسان‌سازی ساختار دهی و ترسیم این مضمونهاست (عابدی جعفری، تسلیمی، فقیهی و شیخ زاده، ۱۳۹۰). سپس این مضمون‌ها به صورت نقشه‌های شبکه وب رسم می‌شود که در آن مضمون‌های برجسته هر یک از این سطوح همراه با روابط میان آنها نشان داده می‌شود (آتراید- استرلینگ، ۲۰۰۱).

جامعه تحقیق پژوهش علاوه بر کل آیات قرآن و نهج‌البلاغه به صورت متن پژوهی؛

متخصصان حوزه علوم تربیتی و روان‌شناسی مراکز آموزش عالی و متخصصان حوزه علمیه بودند و از روش نمونه‌گیری هدفمند و شاخص افراد کلیدی اقدام به نمونه‌گیری شد که تعداد آن‌ها ۳۱ نفر بود. لازم به ذکر است که از آنان به‌عنوان افراد متخصص جهت اعتباریابی الگو استفاده شد. جهت استخراج مقوله‌ها، ملاک‌ها و نشانگرها برای دستیابی به چارچوب (مفاهیم، عبارات و واژه‌های کلیدی) سرمایه روان‌شناختی از منظر اسلام، کتابهای قرآن و نهج‌البلاغه مورد کنکاش قرار گرفت. همچنین محققین معیارهایی را در رابطه با اعتبار تحقیق کیفی مورد توجه قرار دادند. این معیارها عبارتند از: قابل اعتماد بودن و موثق بودن داده‌های گردآوری شده و قابل اتکا بودن بر مبنای تجربی یافته‌های تحقیق. (اشتراوس و کوربین^۱، ۱۹۹۰). در این خصوص گابا و لینکلن (۱۹۸۱) به این روش توجه ویژه داشتند، و اعتقاد داشتند مفهوم قابلیت اعتماد که در تحقیقات طبیعی توجه به آن می‌شود می‌تواند در تحقیقات کیفی نیز به کار رود و برای رسیدن به این مفهوم محقق، باید در پژوهش خود قابلیت اعتماد، اعتبار، قابلیت انتقال، قابلیت تطابق با موقعیت واقعی و اتکا به مطالب و داده‌های جمع‌آوری شده را گسترش دهند (گل افشانی^۲، ۲۰۰۳). در همین رابطه مفهوم قابلیت اطمینان را با مفهوم ثبات یا پایداری در پژوهش کیفی یکی می‌دانند. ثبات داده‌ها، زمانی محقق می‌شود که گام‌های پژوهش از طریق بررسی اقدامی نظیر داده‌های خام، جداول تخصیص داده‌ها و یادداشت‌ها در حین فرآیند کار، ممیزی شوند (کمبل^۳، ۱۹۸۶) که در این پژوهش با مراجعه به افراد کلیدی، تحلیل عاملی تأییدی و استفاده از دو کدگذار و تطبیق نتایج با تحقیقات پیشین ملاک‌های فوق تا حد زیادی رعایت شد.

برای بررسی مناسب بودن اجزای الگو، مقیاس ۹ گزینه‌ای به دو بخش ۱ تا ۵ به مفهوم نامناسب و ۶ تا ۹ به مفهوم مناسب، در قالب فرم روایی محتوایی، برای تأیید یا رد الگو در اختیار ۳۱ نفر از استادان و صاحب نظران (افراد کلیدی) قرار گرفت. و از آنان نظر خواهی به عمل آمد.

در بخش کمی روش تحقیق توصیفی و از نوع پیمایشی بود و در این بخش براساس یافته‌های بخش کیفی ابزار لازم که یک پرسش‌نامه محقق ساخته بود، تهیه گردید. جامعه آماری در این بخش شامل، کلیه دانشجویان مراکز آموزش عالی به تعداد ۱۰۱۸۰ نفر

1. Strauss & Corbin
2. Golafshani
3. Campbell

بود. و به خاطر اینکه حجم دانشجویان دانشگاه‌ها متفاوت بود با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای، تعداد ۴۰۰ دانشجویه عنوان نمونه انتخاب شد.

ابزار جمع‌آوری اطلاعات

ابزار جمع‌آوری اطلاعات پرسش‌نامه محقق ساخته بر گرفته شده از بخش کیفی تحقیق بود.

برای بررسی روایی محتوایی پرسش‌نامه به شکل کمی از ضریب نسبی روایی محتوا (CVR) استفاده شد از متخصصان درخواست شد تا هر گویه و آیت را براساس طیف سه قسمتی «ضروری است»، مفید است ولی ضرورتی ندارد» و «ضرورتی ندارد» بررسی نمایند که ۱۲ نفر پرسش‌نامه را به صورت کامل تکمیل کردند و در اختیار پژوهشگر قرار دادند سپس پاسخ‌ها برای هر آیت و گویه محاسبه شد که مقدار به دست آمده برای گویه‌ها بالاتر از ۰/۷۵ بود که در پایان ۵۹ گویه در قالب چهار مؤلفه (خودباوری، صبرطلبی، خوشبینی و آرزومندی) پذیرفته شد و همچنین این پرسش‌نامه در طیف ۷ درجه‌ای لیکرت (بسیار موافقم = ۷، نسبتاً موافقم = ۶، تا حدودی موافقم = ۵، بی‌نظر = ۴، تا حدودی مخالفم = ۳، نسبتاً مخالفم = ۲، بسیار مخالفم = ۱) ساخته شد. جهت تعیین پایایی از روش همبستگی درونی (آلفای کرانباخ) استفاده شد، مقدار به دست آمده برای کل پرسش‌نامه ۰/۹۴ محاسبه گردید. با توجه به این که مقدار به دست آمده بیشتر از ۰/۷۰ بود، پایایی ابزار اندازه‌گیری قابل قبول تلقی گردید.

در بخش کیفی با توجه به داده‌های حاصل از منابع، و با استفاده از متن پژوهی توسط رویکرد تحلیل مضمون و شبکه مضامین؛ تحلیل‌ها انجام شد. و در بخش کمی داده‌های حاصل از اجرای پرسش‌نامه با استفاده از نرم‌افزار SPSS23 مورد تحلیل عاملی تأییدی قرار گرفت.

یافته‌ها

در گام اول پژوهش، متن اصلی مضمون‌های پایه‌ای استخراج شد. در این جا متن اصلی، آیات قرآن، و کتاب نهج‌البلاغه است. هر کدام از این آیات و گزیده‌ها، حاوی مضمونی است که با خواندن آن متن، مستقیماً به ذهن متبادر می‌گردد. این مضامین که از متن اصلی استخراج شده‌اند، «مضامین پایه‌ای» نامیده می‌شوند. پس از دست یافتن

به مضامین پایه‌ای، مضامین سازماندهنده و مضامین فراگیر با توجه به مضامین پایه‌ای انتزاع شدند. به طور کلی ۲۷۳ کد اولیه استخراج گردید که پس از چندین بار مرور و خلاصه‌سازی، براساس تشابه و تناسب، طبقه بندی و ادغام شدند که در جدول شماره ۱ در قالب ۳۴ مفهوم و ۱۵ مضمون پایه طبقه بندی گردیدند. طبق نظر براون و کلارک (۲۰۰۶) و کینگ، هاروکس و بروکس (۲۰۱۸) به رغم اینکه قاعده کاملاً مشخصی در باره شناخت مضامین وجود ندارد؛ در این تحقیق ملاک استخراج مضامین شناخت واژه‌های کلیدی و مصادیق آن بر اساس حساسیت نظری بود (عابدی جعفری و همکاران، ۱۳۹۰).

جدول ۱. مضامین پایه سرمایه‌های روان‌شناختی برگرفته شده از قرآن، نهج‌البلاغه

مضمون پایه‌ای	منبع	عبارت
خودشناسی	(بقره/ ۲۳۳)	استعداد خویش را می‌داند
خودشناسی	نهج‌البلاغه (حکمت ۱۳۶، ۲۰۸ / خطبه ۸۷، ۱۰۰، ۱۷۵ / نامه ۳۱)	آن کس که قدر خود ندانست نابود و تباه شد.
پذیرش خود	نهج‌البلاغه (نامه ۳۱ / حکمت ۶۹)	هرگاه به آنچه که می‌خواستی، نرسیدی، پس به هر آنچه هستی قانع باش.
مهار خشم یا خودکنترلی	(آل عمران/ ۱۳۴) (حجرات/ ۱۳) (رعد/ ۱۱) (مومنون/ ۱) (مائده/ ۸۱ / ۱۰۵) (تحریم/ ۶) (انعام/ ۱۶۴) (بقره/ ۲۲۵) (یوسف/ ۵۳)	کسانی که خشم شدید (خود) را فرو می‌برند؛ و از مردم درمی‌گذرند؛ و خدا نیکوکاران را دوست دارد.
خودکنترلی	(آل عمران/ ۱۳۴) (حجرات/ ۱۳) (رعد/ ۱۱) (مومنون/ ۱)	یکی از مهمترین ثمرات خودکنترلی، تقواست.
خودکنترلی	(نور/ ۳۰ و ۳۱)	(ای پیامبر!) به مردان مؤمن بگو دیدگانشان را (از نگاه حرام) فرو کاهند و دامانشان را (در امور جنسی) حفظ کنند.
خودکنترلی	(نازعات/ ۴۰)	اما کسی که از مقام پروردگارش ترسیده و نفس را از هوس منع کرد.
خودکنترلی	(نور/ ۳۲ و ۳۳)	کنیزان جوان‌سال خود را اگر پاک‌دامنی را می‌خواهند، بر تجاوزکاری (= زنا) و امدارید تا (کالای) ناپایدار زندگی دنیا را بجویند؛ و هر کس آنان را (بر این کار) وادار کند (و پشیمان شود)،
مهار خشم یا خودکنترلی	(آل عمران/ ۱۳۴)	خشم خود را فرو ببر.

1. Braun & Clarke
2. King, Horrocks & Brooks

مضمون پایه ای	منبع	عبارت
خود شناسی	نهج البلاغه (خطبه ۱۰۳، ۱۱۴، ۱۳۰)	دانا کسی است که قدر خود را بشناسد و در نادانی انسان همین بس که ارزش خویش را نداند و...
عزت نفس	(تین / ۴)	انسان سالم احساس حقارت ندارد.
عزت نفس	(نساء / ۱۳۹) (یونس / ۶۵) (فاطر / ۱۰) (منافقون / ۸)	تمام عزت نزد خداوند است و...
عزت نفس	(اسراء / ۷، ۷۰) (مائده / ۱۰۵) (بقره / ۲۴۹) (آل عمران / ۱۳۸، ۱۳۹)	انسان از جهت اینکه اولاد آدم است، عزت ذاتی دارد؛ ولی در جریان زندگی، عوامل خارجی و محیطی است که این عزت را از او می‌گیرد و او را به موجودی پست و ذلیل تبدیل می‌کند.
باور به خود داشتن (اعتماد به نفس)	(بقره / ۲۴۹) (آل عمران / ۱۳۸، ۱۳۹)	برای عموم مردم؛ و هدایت و اندرزی است برای پرهیزکاران؛ و سست نشوید؛ و غمگین نگردید؛ و شما برترید اگر ایمان داشته باشید.
عدم تأسف	(حدید / ۲۳)	به‌خاطر آن که بر آن چه از دستتان رفته تأسف مخورید.
صبر در برابر داغدیدگی	(بقره / ۱۵۶)	(همان) کسانی که هر گاه مصیبتی به آنان برسد، می‌گویند: در حقیقت ما از آن خداییم و ما فقط به سوی او بازمی‌گردیم.
شکیبایی در مشکلات و سختی‌ها	(بقره / ۱۷۷) (معارج / ۵)	در سختی (زندگی) و زیان (جسمی) و به هنگام سختی (جنگ) شکیبایی/ پس با شکیبایی نیکو شکیبا باش.
شکیبایی و صبر در برابر مصائب	(لقمان / ۱۷)	در برابر مصیبتی که به تو می‌رسد شکیبا باش که این از کارهای مهم است.
صبر کردن در مصائب	(بقره / ۴۵، ۱۵۳، ۱۵۶، ۲۵۰) (بلد / ۱۷) (شوری / ۱۴۳) (احقاف / ۳۵) (یونس / ۱۰۹) (هود / ۱۱، ۴۹، ۱۱۵)	طلب یاری کنید از خدا به صبر کردن در مصائب/ ای کسانی که ایمان آورده اید! مدد جوئید به صبر کردن در مصائب و...
صبر توأم با ایمان	نهج البلاغه (حکمت ۳۱، ۱۵۳، ۱۸۲، ۱۸۹، ۲۹۱) (خطبه ۳، ۹۹، ۱۷۶، ۱۹۲)	بر شما باد به شکیبایی، که شکیبایی، ایمان را چون سر است بر بدن و همان طوری که بدن بدون سر ارزشی ندارد، همینطور هم ایمان بدون صبر خیری در آن نیست.
خوشبینی به خدا	نهج البلاغه (خطبه، ۱، ۲، ۱۱، ۵۳، ۸۳، ۹۳)	خوش‌بینی آن است که عمل را خالص نموده و در مورد بخشش از لغزش‌ها به خداوند امیدوار باشی و...
خوشبینی نسبت به خدا	(یوسف / ۸۳)	امید است که خداوند آن را به من برگرداند

جدول ۱ (ادامه).

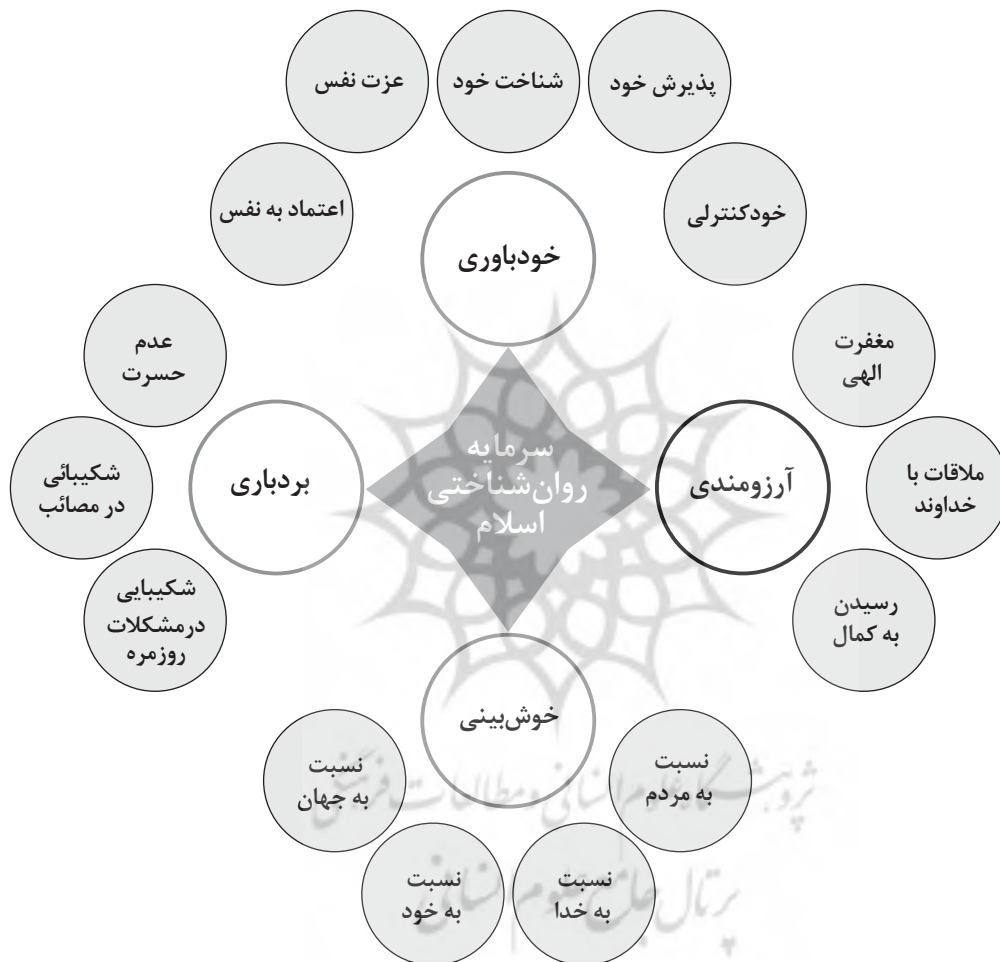
مضمون پایه ای	منبع	عبارت
خوشبینی نسبت به جهان	(الغاشیه/ ۱۷)	آیا آنان به شتر نمی نگرند که چگونه آفریده شده است؟! و به آسمان نگاه نمی کنند که چگونه برافراشته شده است.
خوشبینی نسبت به جهان	نهج البلاغه (خطبه ۱۵۸)	آیا به مخلوقات کوچک خدا نگاه نمی کنند که چگونه آفرینش آن را استحکام بخشید؟! و ترکیب اندام را برقرار و گوش و چشم برای آن پدید آورد و...
خوشبینی نسبت به دیگران	(حجرات/ ۱۲) (نور/ ۱۲، ۱۳) (بقره/ ۱۵۶، ۲۴۷، ۲۱۶) (نساء/ ۱۹) (انبیاء/ ۳۵) (طلاق/ ۷) (انعام/ ۱۲) (زمر/ ۵۳) (اسرا/ ۳۶)	ای اهل ایمان! از بسیاری گمان‌ها در حق یکدیگر اجتناب کنید، برخی از ظن و گمان‌ها معصیت‌اند و...
خوشبینی نسبت به دیگران	نهج البلاغه (خطبه، ۱، ۲، ۱۱، ۵۳، ۸۳، ۹۳، ۹۹)	آن گاه که جامعه و روزگار و مردمش شایسته و نیکوکارند، سوء ظن و گمان بد درباره کسی که از او انحرافی دیده نشده است ظلم است و...
خوشبینی نسبت به دیگران	نهج البلاغه (حکمت ۱۱۵، ۲۵۲، ۲۹۱، ۳۰۱، ۳۵۰، ۳۶۰، ۳۳۳، ۳۴۳، ۳۵۲/ نامه ۵۳، ۶۹)	شما مردم هر گاه به اعتماد حسن برادر دینی خود عقیده دارید، حرف این و آن را درباره او نشنوید.
خوشبینی به خود	نهج البلاغه (نامه ۵۳، ۳۱)	اگر کسی ویژگی‌های مثبت خود را نادیده گرفت، به دیگران نیز بدبین می شود و ارزش آن‌ها را هم نادیده می گیرد.
تلاش برای رسیدن به کمال	(انشقاق/ ۶)	ای انسان! در حقیقت، تو به سوی پروردگارت کاملاً تلاش می کنی.
تلاش برای رسیدن به کمال	نهج البلاغه (حکمت ۶۶، ۹۰، ۱۰۸، ۱۴۲، ۱۵۰، ۳۴۳، ۳۷۰، ۳۸۷/ خطبه ۶۴، ۱۶۰)	از کسانی مباش که بدون عمل، به آخرت امیدوار است، هر کس به چیزی امید داشته باشد، برای رسیدن به آن می کوشد و...
امید به آمزش خداوند	(آل عمران/ ۱۳۵) (زمر/ ۵۳)	انسان سالم گناه نمی کند و اگر لغزشی داشته باشد، استغفار می کند و نا امید نمی شود.
امید به آمزش خداوند	(عنکبوت/ ۵، ۲۳، ۲۹، ۳۶) (اعراف/ ۳۲، ۹۹، ۱۲۹)	هر کس خلافکار و ظالم باشد ولی استغفار کند، خداوند را بخشنده و مهربان خواهد یافت و...
امید به ملاقات خدا	(کهف/ ۱۱۰)	هر کس به ملاقات پروردگارش همواره امید دارد، پس باید کار شایسته‌ای انجام دهد.
امید به خدا	(نساء/ ۸۱)	به خداوند می توان توکل کرد و او به تنهایی بنده را کفایت می کند.

پس از دست یافتن به مضامین پایه‌ای، اکنون مضامین سازمان دهنده و مضامین فراگیر با توجه به مضامین پایه‌ای انتزاع می‌شوند. در این مرحله از تحلیل مضمونی سعی می‌شود با سازمان دهی مجدد مضامین اولیه یا همان مضامین پایه‌ای به مضامین انتزاعی تری دست یابیم که ما را به مضمون‌های اصلی تری رهنمون سازد.

جدول ۲. مضامین سازمان دهنده و مضامین فراگیر برگرفته شده از مضامین پایه

مضمون فراگیر	مضامین سازمان دهنده	مضامین پایه ای
سرمایه روان‌شناختی	خود باوری	شناخت خود
		پذیرش خود
		خود کنترلی
		عزت نفس
		اعتماد به نفس
	بردباری	عدم تأسف
		صبر در برابر داغ دیدگی
		صبر و شکیبایی در مشکلات
		خوشبینی به خدا
		خوشبینی به جهان
خوش بینی	خوشبینی به دیگران	
	خوشبینی به خود	
	تلاش برای رسیدن به کمال	
	آرزومندی	
		امید به آمرزش خدا
		امید به ملاقات خدا

بر اساس تحلیل مضمونی آیات قرآن و نهج البلاغه که در جدول شماره ۲ آمده، می‌توان نتیجه گرفت که سرمایه روان‌شناختی دارای چهار مؤلفه یا عنصر اصلی می‌باشد؛ این عناصر همان مضامین چهارگانه سازمان دهنده هستند که عبارت‌اند از: خودباوری، بردباری، خوش‌بینی و آرزومندی.

شکل ۱. شبکه مضامین سرمایه روان‌شناختی برگرفته شده از قرآن و نهج البلاغه

با توجه به شکل شماره ۱ می‌توان گفت زیرمؤلفه‌های بردباری شامل حسرت نخوردن از گذشته، شکیبایی در مصائب و بردباری در مشکلات روزمره می‌باشد. خودباوری شامل زیرمؤلفه‌های شناخت خود، پذیرش خود، خودکنترلی، عزت نفس و اعتماد به نفس می‌باشد. خوش‌بینی شامل زیرمؤلفه‌های خوش‌بینی نسبت به خدا، خوش‌بینی نسبت به خود، خوش‌بینی نسبت به مردم و جهان می‌باشد و آرزومندی شامل ملاقات با خداوند، مغفرت و رسیدن به کمال می‌باشد.

جدول ۳. اعتبار یابی الگو بر اساس نظر صاحب‌نظران

آمار توصیفی سؤال		اجزای الگو		ردیف
درصد فراوانی	میانگین	میزان تناسب متغیرهای پیشنهادی (۱= کاملاً مخالف و ۹= کاملاً موافق) ۹ ۸ ۷ ۶ ۵ ۴ ۳ ۲ ۱		
مناسب	نامناسب			ارزیابی کلی الگو
۹۳/۷	۶/۳	۷/۶۹	به طور کلی تا چه حد مفاهیم و متغیرهای مطرح شده در الگو را، به‌منظور سنجش مؤلفه‌های سرمایه روان‌شناختی مناسب می‌دانید؟	
۸۷/۵	۱۲/۵	۷/۴۴	در مجموع تا چه حد روابط میان عوامل مؤثر چهارگانه را، منطقی و واقعی می‌دانید؟	
۹۳/۷	۶/۳	۷/۸۱	خودباوری	لطفاً میزان موافقت خود را با هر یک از عوامل مطرح شده در روبرو اعلام نمایید.
۹۳/۷	۶/۳	۷/۸۸	بردباری	
۹۳/۷	۶/۳	۷/۸۱	نیک بینی	
۹۳/۷	۶/۳	۷/۸۱	آرزومندی	
۸۷/۵	۱۲/۵	۷/۸۸	پذیرش خود	تا چه حد با مقولات مطرح شده در بخش خودباوری موافق هستید؟
۱۰۰	۰	۸/۳۸	خود شناسی	
۹۳/۷	۶/۳	۸/۳۸	خود کنترلی	
۹۳/۷	۶/۳	۸/۳۸	عزت نفس	
۹۳/۷	۶/۳	۸/۲۵	اعتماد به نفس	تا چه حد با مقولات مطرح شده در بخش بردباری موافق هستید؟
۸۷/۵	۱۲/۵	۶	عدم تأسف	
۹۳/۷	۶/۳	۸/۰۶	بردباری در برابر داغ دیدگی	
۸۷/۵	۱۲/۵	۷/۵۶	بردباری در برابر مشکلات	
۸۱/۲	۱۸/۸	۷/۸۸	نیک‌بینی به خداوند	تا چه حد با مقولات مطرح شده در بخش نیک بینی موافق هستید؟
۸۱/۲	۱۸/۸	۷/۰۶	نیک‌بینی به جهان	
۸۱/۲	۱۸/۸	۷/۳۸	نیک‌بینی به دیگران	
۸۷/۵	۱۲/۵	۷/۸۸	نیک‌بینی به خود	
۹۳/۷	۶/۳	۷/۵۶	آرزومندی ملاقات خداوند	تا چه حد با مقولات مطرح شده در بخش آرزومندی موافق هستید؟
۹۳/۷	۶/۳	۷/۹۴	آرزومندی آمزش خداوند	
۸۷/۵	۱۲/۵	۷/۶۹	تلاش برای رسیدن به کمال	

مؤلفه‌های سرمایه روان‌شناختی از دیدگاه اسلام

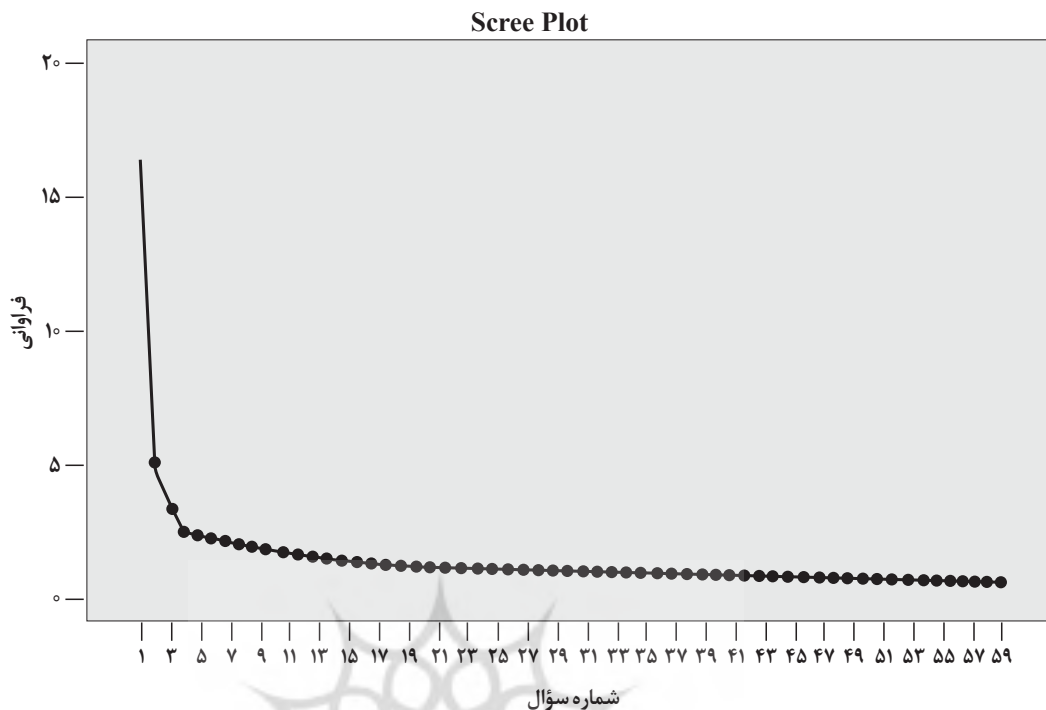
برای اعتباریابی الگو، به افراد کلیدی (متخصصان) مراجعه و مقیاس ۹ گزینه‌ای در خصوص اجزای الگو طراحی شد که در قالب یک مقیاس درجه‌بندی ۹ گزینه‌ای به دو بخش ۱ تا ۵ به مفهوم نامناسب و ۶ تا ۹ به مفهوم مناسب، دسته بندی و درصد فراوانی هر گروه محاسبه شد. آمار توصیفی سؤال‌های ارزیابی الگو بیانگر این بود که سؤال‌ها دارای میانگین بزرگتر از ۹۳/۷ هستند. همچنین اکثریت افر کلیدی، مفاهیم و متغیرهای الگو را مناسب ارزیابی کردند.

در بخش کمی به منظور تکمیل و تأیید یافته‌های بخش کیفی از تحلیل عاملی تأییدی استفاده شد؛ که برای بررسی مناسب بودن داده‌ها و کفایت اندازه نمونه پژوهش حاضر از آزمون بارتلت و شاخص KMO استفاده شد.

جدول ۴. آزمون کفایت اندازه نمونه

سطح معنی‌داری	درجه آزادی	آزمون کرویت بارتلت	KMO آزمون
$P < 0/01$	۱۷۱۱	$X^2 = 12236/951$	۰/۹۰

همانگونه که مشاهده می‌شود مقدار شاخص KMO، ۰/۹۰ است که مقدار قابل قبول برای این شاخص می‌باشد. همچنین، مقدار آماره کای اسکوتر برای آزمون کرویت بارتلت ۱۲۲۳۶/۹۵۱ است که با درجه آزادی ۱۷۱۱، معنی‌دار می‌باشد ($P < 0/01$) بنابراین، می‌توان گفت که داده‌ها برای انجام تحلیل عاملی تأییدی مناسب می‌باشند. پس از حصول اطمینان از مناسب بودن داده‌ها، به منظور تعیین مؤلفه‌های پرسشنامه، تحلیل عاملی تأییدی به روش مؤلفه‌های اصلی و با استفاده از چرخش واریماکس صورت گرفت و همه بارهای عاملی از ۰/۴ بالاتر بودند. بر اساس نظر نیکتا، رانیون و ادی (۲۰۱۹) بارهای عاملی بالاتر از ۰/۳ تبیین کننده خوبی می‌توانند باشند. شایان ذکر است که ملاک استخراج عامل‌ها، مقادیر ویژه بالاتر از ۰/۵ بوده است. و مؤلفه‌های پرسشنامه، روی هم رفته در چهار بُعد دسته‌بندی شده است.

شکل ۲. نمودار سنگ ریزه بر اساس ارزش ویژه

جدول ۵. ماتریس کل تبیین شده برای چهار مؤلفه شناسایی شده

مقادیر ویژه اولیه			ابعاد
درصد تجمعی	درصد واریانس	کل	
۷۳/۰۷۲	۷۳/۰۷۲	۲/۹۲۳	۱
۸۸/۲۱۲	۱۵/۱۴۰	۰/۶۱	۲
۹۵/۲۴۵	۷/۰۳۳	۰/۲۸	۳
۱۰۰	۴/۷۵۵	۰/۱۹	۴

دسته‌بندی شده است؛ که این مؤلفه‌ها ۷۳/۰۷۲ درصد از واریانس کل را تبیین می‌نمایند.
جدول ۶ بارهای عاملی چرخش یافته مؤلفه‌های پرسشنامه

عاملها				شماره گویه
۴	۳	۲	۱	
			۰/۷۳۰	۲
			۰/۷۷۸	۸
			۰/۷۱۸	۱۳
			۰/۷۳۷	۲۳
			۰/۷۲۷	۲۵
			۰/۷۹۳	۲۷
			۰/۷۵۴	۲۸
			۰/۷۰۲	۴۵
			۰/۷۳۰	۵۱
			۰/۷۷۷	۵۲
			۰/۷۶۶	۵۳
			۰/۷۲۳	۵۴
			۰/۷۵۶	۵۵
			۰/۷۸۶	۵۶
		۰/۶۹۹		۱
		۰/۶۱۴		۶
		۰/۶۱۱		۱۲
		۰/۶۳۱		۱۵
		۰/۶۴۹		۱۹
		۰/۶۸۹		۲۴
		۰/۶۳۴		۳۴
		۰/۶۲۳		۳۵
		۰/۶۷۸		۳۶
		۰/۶۶۵		۳۷
		۰/۶۶۱		۴۶
		۰/۶۹۲		۵۰
	۰/۵۶۶			۳
	۰/۵۶۴			۵
	۰/۵۳۳			۷

عامل‌ها				شماره گویه
۴	۳	۲	۱	
	۰/۵۷۰			۹
	۰/۵۹۷			۱۰
	۰/۵۴۲			۱۱
	۰/۵۳۸			۱۷
	۰/۵۶۱			۲۰
	۰/۵۱۴			۲۹
	۰/۵۷۷			۳۳
	۰/۵۱۴			۳۸
	۰/۵۴۹			۳۹
	۰/۵۷۱			۴۰
	۰/۵۶۷			۴۷
	۰/۵۹۸			۴۸
	۰/۵۲۴			۵۷
	۰/۵۲۰			۵۹
۰/۴۵۷				۴
۰/۴۲۹				۱۴
۰/۴۳۱				۱۶
۰/۴۷۵				۱۸
۰/۴۱۳				۲۱
۰/۴۲۱				۲۲
۰/۴۷۹				۲۶
۰/۴۶۱				۳۰
۰/۴۳۷				۳۱
۰/۴۹۶				۳۲
۰/۴۳۶				۴۱
۰/۴۶۶				۴۲
۰/۴۸۲				۴۳
۰/۴۸۶				۴۴
۰/۴۷۷				۴۹
۰/۴۶۸				۵۸
۰/۴۵۷				۶۰
۰/۱۱۹	۰/۲۸	۰/۶۱	۲/۹۲	واریانس کل

عامل‌ها				شماره گویه
۴	۳	۲	۱	
۴/۷۵	۷/۰۲	۱۵/۱۴	۷۳/۰۷	درصد واریانس تبیین شده

جدول ۷. مؤلفه‌های پرسش‌نامه سرمایه اجتماعی از دیدگاه اسلام

مؤلفه‌ها	ضریب آلفا
خودباوری	۰/۸۶
خوشبینی	۰/۷۹
بردباری	۰/۸۹
آرزومندی	۰/۷۹

همچنین ضریب الفای کرونباخ برای مؤلفه اول ۰/۸۶، مؤلفه دوم ۰/۷۹، مؤلفه سوم ۰/۸۹ و مؤلفه چهارم ۰/۷۹ به دست آمد. جدول ۳ بارهای عاملی چرخش یافته ۵۹ عبارت (گویه) پرسش‌نامه را نشان داده است. داده‌های جدول حاکی از آن است که ۱۴ گویه مربوط به مؤلفه خودباوری، ۱۲ گویه مؤلفه خوش‌بینی (نیک‌اندیشی)، ۱۷ گویه مؤلفه بردباری، ۱۶ گویه مؤلفه آرزومندی را تشکیل می‌دهند.

جدول ۸. ضرایب آلفای کرونباخ گویه‌های مقیاس سرمایه اجتماعی از دیدگاه اسلام

شماره گویه	ضریب همبستگی گویه با کل	واریانس مقیاس با حذف گویه	میانگین مقیاس با حذف گویه	مقدار آلفا با حذف گویه
۱	۰/۴۹۳	۶۸۷/۴۳۰	۲۱۸/۰۱	۰/۹۴۵
۲	۰/۵۵۲	۶۸۸/۳۸۲	۲۱۸/۰۹	۰/۹۴۵
۳	۰/۳۴۳	۶۹۹/۰۴۲	۲۱۷/۹۱	۰/۹۴۵
۴	۰/۵۲۳	۶۸۹/۵۸۸	۲۱۸/۲۵	۰/۹۴۵
۵	۰/۵۶۷	۶۸۵/۴۱۸	۲۱۸/۰۴	۰/۹۴۵
۶	۰/۵۲۳	۶۸۸/۵۶۱	۲۱۸/۱۴	۰/۹۴۵

شماره گویه	ضریب همبستگی گویه با کل	واریانس مقیاس با حذف گویه	میانگین مقیاس با حذف گویه	مقدار آلفا با حذف گویه
۷	۰/۴۶۸	۶۸۷/۸۱۹	۲۱۸/۳۹	۰/۹۴۵
۸	۰/۶۳۰	۶۸۱/۴۲۰	۲۱۸/۹۱	۰/۹۴۴
۹	۰/۴۲۶	۶۹۵/۹۹۶	۲۱۷/۹۴	۰/۹۴۵
۱۰	۰/۴۴۶	۶۸۵/۷۵۰	۲۱۸/۴۶	۰/۹۴۵
۱۱	۰/۶۷۰	۶۸۰/۵۰۸	۲۱۸/۰۵	۰/۹۴۴
۱۲	۰/۶۸۸	۶۷۹/۵۷۶	۲۱۸/۰۶	۰/۹۴۴
۱۳	۰/۶۶۰	۶۸۲/۲۷۸	۲۱۸/۰۴	۰/۹۴۴
۱۴	۰/۴۶۴	۶۸۹/۷۲۰	۲۱۷/۹۸	۰/۹۴۵
۱۵	۰/۵۱۵	۶۸۷/۹۷۳	۲۱۸/۲۶	۰/۹۴۵
۱۶	۰/۳۲۹	۶۹۸/۵۶۸	۲۱۸/۰۵	۰/۹۴۵
۱۷	۰/۵۵۰	۶۸۷/۵۰۶	۲۱۸/۱۲	۰/۹۴۵
۱۸	۰/۴۲۸	۶۹۲/۱۳۶	۲۱۷/۹۴	۰/۹۴۵
۱۹	۰/۳۵۴	۶۹۸/۸۶۱	۲۱۷/۸۳	۰/۹۴۶
۲۰	۰/۵۶۳	۶۸۶/۲۵۴	۲۱۸/۰۸	۰/۹۴۵
۲۱	۰/۵۳۵	۶۸۹/۰۶۰	۲۱۸/۰۰	۰/۹۴۵
۲۲	۰/۶۵۹	۶۸۲/۱۴۸	۲۱۷/۷۵	۰/۹۴۵
۲۳	۰/۴۱۸	۶۹۳/۴۷۳	۲۱۷/۸۷	۰/۹۴۵
۲۴	۰/۴۶۲	۶۹۳/۴۹۳	۲۱۸/۲۶	۰/۹۴۵
۲۵	۰/۴۵۰	۶۹۲/۲۷۴	۲۱۸/۰۸	۰/۹۴۵
۲۶	۰/۴۵۹	۶۸۶/۱۹۵	۲۱۸/۳۱	۰/۹۴۵
۲۷	۰/۴۳۳	۶۹۴/۲۷۲	۲۱۸/۲۲	۰/۹۴۵
۲۸	۰/۳۰۲	۶۹۶/۸۰۲	۲۱۸/۴۰	۰/۹۴۶
۲۹	۰/۳۴۶	۶۹۴/۳۴۲	۲۱۸/۳۳	۰/۹۴۶
۳۰	۰/۳۲۳	۶۹۷/۲۴۴	۲۱۸/۵۹	۰/۹۴۶
۳۱	۰/۴۸۱	۶۸۹/۹۰۳	۲۱۸/۲۴	۰/۹۴۶

جدول ۸ (ادامه).

شماره گویه	ضریب همبستگی گویه با کل	واریانس مقیاس با حذف گویه	میانگین مقیاس با حذف گویه	مقدار آلفا با حذف گویه
۳۲	۰/۵۶۶	۶۸۶/۶۳۶	۲۱۸/۲۴	۰/۹۴۵
۳۳	۰/۴۵۵	۶۸۹/۸۱۲	۲۱۸/۲۲	۰/۹۴۵
۳۴	۰/۴۱۷	۶۹۱/۹۳۲	۲۱۸/۲۲	۰/۹۴۵
۳۵	۰/۳۵۸	۶۹۴/۴۲۲	۲۱۸/۲۸	۰/۹۴۶
۳۶	۰/۵۲۲	۶۹۳/۱۱۹	۲۱۸/۳۲	۰/۹۴۵
۳۷	۰/۲۸۱	۶۹۷/۴۸۳	۲۱۸/۲۴	۰/۹۴۶
۳۸	۰/۳۸۴	۶۹۶/۷۲۲	۲۱۷/۷۲	۰/۹۴۶
۳۹	۰/۳۰۱	۶۹۸/۶۰۸	۲۱۷/۹۵	۰/۹۴۶
۴۰	۰/۴۰۶	۶۹۵/۳۷۵	۲۱۸/۱۶	۰/۹۴۵
۴۱	۰/۳۶۲	۶۹۳/۴۰۳	۲۱۸/۲۴	۰/۹۴۶
۴۲	۰/۴۳۳	۶۹۲/۰۳۴	۲۱۸/۰۸	۰/۹۴۵
۴۳	۰/۳۵۴	۶۹۴/۰۵۰	۲۱۸/۵۴	۰/۹۴۶
۴۴	۰/۴۱۷	۶۹۰/۷۵۲	۲۱۸/۵۲	۰/۹۴۵
۴۵	۰/۲۸۲	۶۹۵/۲۹۱	۲۱۸/۴۷	۰/۹۴۶
۴۶	۰/۳۴۲	۶۹۲/۵۱۷	۲۱۸/۶۲	۰/۹۴۶
۴۷	۰/۴۱۴	۶۹۰/۹۵۱	۲۱۸/۴۷	۰/۹۴۵
۴۸	۰/۴۹۹	۶۸۶/۵۴۲	۲۱۸/۴۰	۰/۹۴۵
۴۹	۰/۴۴۸	۶۸۸/۷۵۳	۲۱۸/۲۶	۰/۹۴۵
۵۰	۰/۴۹۳	۶۸۷/۴۳۰	۲۱۸/۰۱	۰/۹۴۵
۵۱	۰/۵۵۲	۶۸۸/۳۸۲	۲۱۸/۰۹	۰/۹۴۵
۵۲	۰/۳۴۳	۶۹۹/۰۴۲	۲۱۷/۹۱	۰/۹۴۵
۵۳	۰/۵۲۳	۶۸۹/۵۸۸	۲۱۸/۲۵	۰/۹۴۵
۵۴	۰/۵۶۷	۶۸۵/۴۱۸	۲۱۸/۰۴	۰/۹۴۵
۵۵	۰/۵۲۳	۶۸۸/۵۶۱	۲۱۸/۱۴	۰/۹۴۵
۵۶	۰/۴۶۸	۶۸۷/۸۱۹	۲۱۸/۳۹	۰/۹۴۵

شماره گویه	ضریب همبستگی گویه با کل	واریانس مقیاس با حذف گویه	میانگین مقیاس با حذف گویه	مقدار آلفا با حذف گویه
۵۷	۰/۶۳۰	۶۸۱/۴۲۰	۲۱۷/۹۸	۰/۹۴۴
۵۸	۰/۴۲۶	۶۹۵/۹۹۶	۲۱۷/۹۴	۰/۹۴۵
۵۹	۰/۴۴۶	۶۸۵/۷۵۰	۲۱۸/۴۶	۰/۹۴۵
۶۰	۰/۶۷۰	۶۸۰/۵۰۸	۲۱۸/۰۵	۰/۹۴۴

با توجه به نتایج جدول ۷ همبستگی بین هر گویه با نمره کل قوی است و تمامی گویه‌ها در پایایی آزمون نقش دارند.

بحث و نتیجه گیری

با توجه به اینکه هدف اصلی پژوهش شناسایی مؤلفه‌های سرمایه روان‌شناختی از دیدگاه اسلام بود؛ با تحلیل مضمون و تحلیل عاملی تأییدی مؤلفه‌ها مورد بررسی قرار گرفتند. نتایج حاکی از آن بود که حاکی از آن است که ۱۴ الگوی سرمایه روان‌شناختی دانشجویان بر اساس آموزه‌های اسلام عبارتند از مؤلفه خودباوری، مؤلفه خوش‌بینی (نیک‌اندیشی)، مؤلفه بردباری و مؤلفه آرزومندی. نتایج این تحقیق با تحقیقات پیشین، از جهات مختلفی، از جمله روش تحقیق به کارگرفته شده متفاوت است چون تحقیقاتی که بر اساس آموزه‌های اسلامی و روش آمیخته به بررسی مفهوم سرمایه روان‌شناختی پرداخته باشند و منتشر شده باشند یافت نشد. البته شبیه‌ترین تحقیق در این راستا در پژوهش‌های داخلی پژوهش فریدافشار (۱۳۹۵) است که از بعد سه مؤلفه امید، خودکارآمدی، خوش‌بینی با تحقیق کنونی شباهت دارد دلیل این شباهت را می‌توان اینگونه توجیه نمود که محتوای کتاب گهربار نهج‌البلاغه برگرفته شده از اندیشه‌های حضرت علی (ع) است. ایشان برترین دانش‌آموخته مکتب قرآن بودند که در دامان پیامبر (ص) بزرگ شدند به نحوی که رسول اکرم (ص) فرمودند علی با قرآن و قرآن با علی است و این دو از هم جدا نمی‌شوند. البته تفاوت تحقیق کنونی با تحقیق ذکر شده در به‌کارگیری روش آمیخته و بررسی مضامین از دیدگاه قرآن کریم می‌باشد.

همچنین لوتانز و همکاران (۲۰۱۰) پس از یک دهه تحقیق و نظریه‌پردازی چهار مؤلفه را شناسایی کردند: امیدواری، کارآمدی، انعطاف‌پذیری و خوش‌بینی که به اعتقاد

آن‌ها زمانی که این مؤلفه‌ها با هم ترکیب می‌شوند تشکیل یک سازه سطح بالا را می‌دهند که سرمایه روان‌شناختی نامیده می‌شود و با یافته‌های تحقیق کنونی همسو است. با این تفاوت که در تحقیق حاضر زیرمؤلفه‌ها که تشکیل‌دهنده ابر سازه سرمایه روان‌شناختی هستند به صورت دقیق‌تر و کامل‌تر کشف شده و برگرفته از مفاهیم ناب قرآن و نهج‌البلاغه هستند. بنابراین الگوی به‌دست آمده الگویی الهی است که با سایر الگوهای غربی متفاوت و بر اساس ارزش‌های ناب اسلامی است. در بعد خوش‌بینی (نیک‌بینی) مؤلفه‌های کشف شده با یافته سلیگمن، استین، پارک و پیترسون (۲۰۰۵) توجه مثبت به خود و اندیشه مثبت خوشبین به خدا، جهان و دیگران همسو است.

یکی از ابعاد مهم دیگر، خودباوری است. در حقیقت، برداشت و قضاوتی که افراد از خود دارند تعیین‌کننده چگونگی برخورد آن‌ها با مسائل مختلف است. فردی که عزت نفس پایین دارد و برای خود ارزش و احترامی قایل نیست، ممکن است دچار انزوا، گوشه‌گیری و یا پرخاشگری و رفتارهای ضداجتماعی شود. علاوه بر این انسان‌ها دارای نوعی نظام خودکنترلی و نیروی خودتنظیمی هستند و توسط آن نظام، بر افکار، احساسات و رفتارهای خود کنترل دارند و بر سرنوشت خود نقش تعیین‌کننده‌ای ایفا می‌کنند. آن‌ها می‌توانند به این باور رسیده باشند که در شرایط مختلف با هر نوع مهارتی که داشته باشند، وظایف خویش را به نحو احسن انجام دهند، به عبارت دیگر خود را با شرایط و موقعیت‌های متفاوت اجتماعی سازگار نمایند.

یکی از ابعاد دیگر سرمایه روان‌شناختی، بردباری است که ظرفیت فرد و تحمل او در موقعیت‌های فشارزا و سخت است؛ حتی استفاده کردن از این موقعیت‌ها برای پیشرفت و شکوفایی استعدادها خود است. یا به عبارت دیگر، تاب‌آوری نوعی فرایند مواجه شدن با شرایط پرخطر است که می‌تواند به انسان کمک کند تا خود را در این وضعیت دشوار حفظ نماید. افراد در کلیه مراحل زندگی خود با فشارها و شرایط ناگوار روبه‌رو می‌شوند، که این فشارها می‌تواند سلامت روانی و جسمانی آنان را تهدید نماید. با وجود این، انسان توانایی مقابله با این فشارها را داشته و به زندگی خود ادامه می‌دهد. نتایج پژوهش‌های مختلف نشان می‌دهد افرادی که به خدا ایمان دارند کمتر دچار تنش می‌شوند و تحمل حوادث فشارزای زندگی را دارند؛ چون احساس می‌کنند

تکیه‌گاه ایمن و قدرتمندی دارند که از آنها حمایت می‌کند.

یکی دیگر از مؤلفه‌های سرمایه روان‌شناختی خوشبینی است که به اسنادهای علیّ مثبت اشاره دارد. افراد خوشبین همواره در انتظار رخ دادن اتفاق‌های خوشایند در زندگی هستند. افراد خوشبین به دلیل نگاه مثبت و تفسیر مثبت خود، هنگام وقوع رویدادهای ناخوشایند، رویدادها را به صورت مثبت تبیین می‌کنند. آنان علل وقوع رویدادهای ناخوشایند را موقت، بیرونی و محدود می‌دانند. در نتیجه انتظار ندارند که در یک موقعیت خاص اتفاق بدی برای آنان رخ دهد؛ همچنین افراد خوشبین خود را متکی به نیروی معنوی می‌دانند. همان‌طور که در زیر مؤلفه‌های خوشبینی اسلامی مطرح شد، توجه به ویژگی‌های خداوند و مؤثر دانستن خدا در وقوع رویدادها در کنار توجه به توانایی‌ها و استعدادهای خود فرد را توانمند نگه می‌دارد تا انتظار مثبت داشته و امیدوار باشد که اتفاقی برای او نخواهد افتاد. در پایان، فرد خوشبین توجهش به سوی امور مثبت است. مثل زیبایی‌های جهان، استعدادها و موفقیت‌های خود، جنبه‌های مثبت دیگران و همکاری‌های معنوی. اما توجه افراد بدبین به سوی امور منفی متمرکز است. در نتیجه، نسبت به آینده انتظار منفی دارند.

یکی دیگر از مؤلفه‌های سرمایه روان‌شناختی امید است که به معنای توانایی باور به داشتن احساس بهتر، در آینده می‌باشد یا به معنای انتظار برای دست یابی به هدف، همراه با تلاش و عمل است. بنابراین افراد به صورت فعال، اهداف خود را دنبال می‌کنند؛ بر اساس تعالیم قرآن و روایات امید، عامل حرکت انسان به سوی کمال است، هرکس به چیزی امید داشته باشد، برای رسیدن به آن می‌کوشد. خداوند در قرآن می‌فرماید: برای رسیدن به لقای الهی، باید تلاش کرد. براساس مفاهیمی که از قرآن، نهج‌البلاغه به دست آمد به این نتایج دست یافتیم که قرآن و در مرحله بعد نهج‌البلاغه در نگاه ارزشی خود، آدمی را به سمت امید مطلوب (امید به خدا) سوق می‌دهد و از امیدهای واهی باز می‌دارد. در قرآن کریم، زیر بنای امید ارتباط با خدا است؛ زیرا هیچ مفهوم عمده‌ای جدا از خدا، در قرآن وجود ندارد؛ به عبارت دیگر، از آن‌جا که امید در راستای تکامل انسان است و تکامل انسان در قرآن، به سوی مقام خلیفه الهی است. یکی از مواردی که در زیر مؤلفه امید قرار گرفت، امید به لقای خداست که مؤمنان خاص و انسان‌های کامل به آن امید دارند.

البته پر واضح است که نظر به گستردگی مباحث علوم انسانی و درهم تنیدگی زنجیروار مؤلفه‌های روان‌شناختی، پژوهش حاضر بر این مدعا نمی‌باشد که تمامی عوامل مؤثر بر سرمایه روان‌شناختی از دیدگاه اسلام را تبیین و بازشناسی نموده است، با این وجود و با توجه به خلاء مشهود در باب موضوع، گامی در حوزه شناسایی و تبیین سرمایه روان‌شناختی از دیدگاه اسلام و شناسایی مؤلفه‌های احتمالی مؤثر بر آن برداشته تا بتواند با ارائه مدل سرمایه روان‌شناختی، نشانگر اهمیت سرمایه روان‌شناختی باشد. همچنین با توجه به اعتبار مناسب مؤلفه‌های استخراج شده در زمینه سرمایه روان‌شناختی از دیدگاه اسلام و کاربردی کردن مفاهیم الهی قرآن در زندگی به‌خصوص عرصه تعلیم و تربیت؛ و اهتمام به دغدغه‌های مسئولین ارشد نظام در زمینه علوم اسلامی قرآن بنیان؛ مؤلفه‌های به‌دست آمده جایگاه بسیار ویژه‌ای در نهادها ی آموزشی و مراکز آموزش عالی دارند. به این صورت که برنامه‌ریزان می‌توانند در طراحی دستورالعمل‌های مربوط به زندگی دانشجویان از این مؤلفه‌ها استفاده نمایند. همچنین جهت توانمند ساختن دانشجویان نسبت به برگزاری کارگاه‌ها و همایش‌های لازم در این زمینه همچنین به برنامه‌ریزان و تصمیم‌گیرندگان نظام آموزش عالی پیشنهاد می‌شود مدل سرمایه روان‌شناختی را به‌عنوان یکی از مباحث درسی در قالب دروس عمومی به دانشجویان ارائه نمایند. همچنین پیشنهاد می‌شود زیرمؤلفه‌های سرمایه روان‌شناختی از دیدگاه اسلام در دوره‌های ضیافت اندیشه برای ارتقاء اساتید تدریس شود. عدم به‌کارگیری نرم‌افزارهای دقیق‌تر مانند لیزرل و ایموس و عدم قابلیت تعمیم به جوامع دیگر به‌خصوص جوامع دانش‌آموزی می‌تواند از جمله محدودیت‌های تحقیق حاضر باشد بنابراین این به محققان پیشنهاد می‌شود. این مدل را در زندگی دانش‌آموزی با استفاده از نرم‌افزارهای دیگر مورد بررسی قرار دهند.

- قرآن مجید. (۱۳۹۰). ترجمه آیت‌الله ناصر مکارم شیرازی. مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی
- نهج البلاغه. (۱۳۹۱). ترجمه محمد دشتی، قم: انتشارات آوای منجی.
- استادی مریم، عشقی آبکناری، سمیه. (۱۳۹۸). پیش‌بینی شادی توسط سرمایه روان‌شناختی و هدف در زندگی کارمندان سازمان زمین شناسی شهر تهران. *رویش روان‌شناسی*؛ ۸(۱)، ۶۹-۷۶.
- ایرانبان، سیدجواد، آلدین وند بختیاری، امیر (۱۳۹۸). رابطه سرمایه‌های روان‌شناختی با توانمند سازی کارکنان و نوآوری سازمانی در شرکت نفت و گاز زاگرس جنوبی. *فصل‌نامه علمی - پژوهشی رهیافتی نو در مدیریت آموزشی*، ۱۱(۳۸)، ۱۷-۱.
- بهداری خسروشاهی، جعفر، هاشمی نصرت آباد، تورج، باباپور خیرالدین، جلیل. (۱۳۹۳). رابطه سرمایه اجتماعی با بهزیستی روان‌شناختی در دانشجویان دانشگاه تبریز. *دوفصل‌نامه علمی - پژوهشی شناخت اجتماعی*، ۳(۲)، ۴۴-۵۴.
- عابدی جعفری، حسن، تسلیمی، محمدسعید، فقیهی، ابوالحسن، شیخزاده، محمد. (۱۳۹۰). تحلیل مضمون و شبکه مضامین: روشی ساده و کارآمد برای تبیین الگوهای موجود در داده‌های کیفی. *اندیشه مدیریت راهبردی (اندیشه مدیریت)*، ۵(۲)، ۱۵۱-۱۹۸.
- علایی، حسین علی و رضایی، حسن رضا. (۱۳۹۲). مبانی بهداشت و سلامت در قرآن. *مجله قرآن و علم*، ۷(۱۲)، ۱۲۵-۱۴۴.
- فریدافشار، عباس. (۱۳۹۵). تبیین سرمایه روان‌شناختی بر اساس نهج البلاغه. پایان‌نامه دکتر، رشته الهیات، دانشگاه تهران، پردیس قم.
- مبینی، مهدی؛ رجبی، کبری و صادقی، محمد. (۱۳۹۵). بررسی ابعاد و مؤلفه‌های سرمایه روان‌شناختی در آموزه‌های دینی. *اسلام و پژوهش‌های مدیریتی*، ۵(۲): ۸۱ تا ۹۸.
- وحیدی، زهره، جعفری هرنیدی، رضا. (۱۳۹۶). پیش‌بینی بهزیستی روان‌شناختی بر اساس مؤلفه‌های سرمایه روان‌شناختی و مؤلفه‌های نگرش معنوی. *پژوهش‌نامه روان‌شناسی مثبت*، ۳(۲)، ۵۳-۶۶.
- Abela, J. R. Z., Brozina, K., & Seligman, M. E. P. (2004). A test of the integration of the activation hypothesis and the diathesis-stress component of the hopelessness theory of depression. *British Journal of Clinical Psychology*, 43(2), 111-128.
- Attride-Stirling, J. (2001). Thematic Networks: An Analytic Tool for Qualitative Research, *Qualitative Research*, 1(3), pp.385-405.
- Avey, J. B., Luthans, F., & Jensen, S. M. (2009). Psychological capital: A positive resource for combating employee stress and turnover. *Human Resource Management*, 48(5), 677-693.
- Baily, T. C. & Snyder, C. R. (2007). Satisfaction with life and hope: A look at age and marital status. *Psychol Record*, 57(2), 233-240.
- Bandura, A. (2000). Cultivate self-efficacy for personal and organizational effectiveness. In E. Locke (Ed.), *Handbook of Principles of Organization Behavior*. Oxford, UK: Blackwell. pp.120-139.
- Bandura, A. (2008). An agentic perspective on positive psychology. In Lopez S. J. (Ed.), *Positive Psychology: Exploring the Best in People*. Westport, CT: Greenwood Publishing Company, pp:167-196.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101.
- Carmona-Halty, M., Salanova, M., Llorens, S., & Schaufeli, W. B. (2019). How psychological capital mediates between study-related positive emotions and academic performance. *Journal of Happiness Studies*, 20(2), 605-617.
- Carver, C. S., & Scheier, M. F. (2002). Optimism. In C. R. Snyder & S. J. Lopez (Eds.), *Handbook of Positive Psychology* (pp. 231-243). New York, NY, US: Oxford University Press.
- Campbell, D. T. (1986). Relabeling internal and external validity for applied social scientists. *New Directions for Program Evaluation*, 31, 67-77.
- Erez, A., & Judge, T. A. (2001). Relationship of core self-evaluations to goal setting, motivation, and

- performance. *Journal of Applied Psychology*, 86(6), 1270-1279.
- Given, L. M. (2008). *The SAGE Encyclopedia of Qualitative Research Method*. SAGE Publications.
- Golafshani, N. (2003). Understanding reliability and validity in qualitative research. *The Qualitative Report*, 8(4), 597-606.
- Inzlicht M., Aronson J., Good C. & McKay L. (2006). A particular resiliency to threatening environments. *Journal of Experimental Social Psychology*, 42(3), 323-336.
- Jensen, S. M., & Luthans, F. (2006). Relationship between entrepreneurs psychological capital and their authentic leadership. *Journal of Managerial Issues*, 18(2), 254-273.
- Judge, T. A., & Bono, J. E. (2001). Relationship of core self-evaluations traits—self-esteem, generalized self-efficacy, locus of control, and emotional stability—with job satisfaction and job performance: A meta-analysis. *Journal of Applied Psychology*, 86(1), 80-92.
- King, N., Horrocks, C., & Brooks, J. (2018). *Interviews in Qualitative Research*. SAGE Publications Limited.
- Knekta, E., Runyon, C., & Eddy, S. (2019). One Size Doesn't Fit All: Using Factor Analysis to Gather Validity Evidence When Using Surveys in Your Research. *CBE—Life Sciences Education*, 18(1), 22-31.
- Luthans, F., Luthans, K. W., Hodgetts, R. M. & Luthans, B. C. (2002). Positive approach to leadership (PAL): Implications for today's organizations. *Journal of Leadership Studies*, 8, 3-20.
- Luthans F., Avey J. B., Avolio B. J., Peterson S. J. (2010). The Development and Resulting Performance Impact of Positive Psychological Capital. *Human Resource Development Quarterly*, 21(1), 41-67.
- Luthans, F., Youssef, C. M., Avolio, B. J. (2007). *Psychological Capital: Developing the Human Competitive Edge*, Oxford University Press.
- MacIntyre, P. D., Gregersen, T., & Mercer, S. (2019). Setting an Agenda for Positive Psychology in SLA: Theory, Practice, and Research. *The Modern Language Journal*, 103(1), 262-274.
- Peterson, S. J., Luthans, F. (2003). The Possitive Impact & Development of Hopeful Leaders. *Leadership & Organization Development Journal*, 24(1), 26-31.
- Robbins S., Millet B., Caccioppe R., Waters-Marsh T. (1998). *Organisational Behaviour: Leading and Managing in Australia and New Zealand*. Sydney: Prentice Hall., 2nd Edn. Australia: Prentice Hall.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2001). On happiness and human potentials: A review of research on hedonic and eudaimonic well-being. *Annual Review of Psychology*, 52(1), 141-166.
- Seligman M. E. (2002). *Using the New Positive Psychology to Realize Your Potential for Lasting Fulfillment: Authentic happiness*. New York: Free Press.
- Seligman, M. E. P. & Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive psychology: An introduction. *American Psychologist*, 55, 5-14.
- Seligman, M. E., Steen, T. A., Park, N., & Peterson, C. (2005). Positive psychology progress: empirical validation of interventions. *American Psychologist*, 60(5), 410-421.
- Scheier, M., Carver, C. & Bridges, M. (2000). Distinguishing optimism from neuroticism: A re-evaluation of the life orientation test. *Journal of Social Psychology and Personality*, 67, 1063-78.
- Snyder C. R. (2002). Hope Theory: Rainbows in the Mind. *Psychological Inquiry*, 13(4), 249-275.
- Snyder C. R., Ritschel L. A., Ravid., L. K. & Berg C. J. (2006). Balancing psychological assessments: Including strengths and hope in client reports. *Journal of Clinical Psychology*, 62(1), 33-46.
- Stratman, J. L., & Youssef-Morgan, C. M. (2019). Can positivity promote safety? Psychological capital development combats cynicism and unsafe behavior. *Safety Science*, 116, 13-25.
- Strauss, A. & Corbin, J. (1990). *Basics of Qualitative Research*. Sage Publications.